

NAGY ISTVÁN

IRTA

SURÁNYI MIKLÓS









Digitized by the Internet Archive  
in 2015

<https://archive.org/details/nagyistvan00sura>





# NAGY ISTVÁN

IRTA:

SURÁNYI MIKLÓS

BUDAPEST, 1923

---

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

EBBŐL A KÖNYVBŐL 1000 PÉL-  
DÁNY KÉSZÜLT. / EZEKBŐL  
ÖTVENET SURÁNYI MIKLÓS  
ÉS NAGY ISTVÁN SAJÁTKEZŰ  
ALÁÍRÁSUKKAL LÁTTAK EL.

I.

AZ EMBER





A művész magarajzolta arcképe



Most épen ötven éves. Székelyföldön, *Csík-Mindszenten* született. Ha valakié, az ő ősei bizonyára Csaba királyfi ivadékai. Ő a legmagyarabb székely. Zömök, alacsony, kerekfejű, őszesbarna, aprószemű, éneklő beszédű, fürge járású, góbétaglejtésű, vidéki nemes eleganciájával öltözködő, borozgató, mesélgető, éjszakázó úr, öt perc alatt kedves kenyerespajtása minden jóra való magyarnak. Nem talál sz rajta semmi zseniális különcködést, olyan nyitott a szíve, olyan mosolygós az arca, olyan egyszerű és őszinte a beszéde, mint egy gyermeké. Könnyű neki ilyen átlátszónak, jónak, szeretetreméltónak lenni. Ő az, aki nem akar tőled semmit: sem hogy dicsérd, sem hogy megvegyed a képét, sem hogy rágalmazd a többi művész tehetségét. Volt kis birtoka ott lenn Csík-Mindszenten: odaadta két derék testvérének, Péternek és Ferencnek. Nekik —

úgymond — nagy családjuk van. Asszony, hiúság, kenyérgond nem gyötri. Van mit aprítani a tejbe. Ha olykor-olykor nem volt, senki sem fogadta meg úgy a hegyi beszéd szavait: Ne aggodalmaskodjál a te életed felől: tekints az égi madarakra: azok nem vetnek, nem aratnak, sem csűrbe nem takarítanak és a ti mennyei Atyátok eltartja azokat. Az apja Nagy Antal, a legmódosabb gazda volt a falujában. Érettségizett, jegyzőviselt ember; kár, hogy már 1888-ban elhalálozott. Pista akkor tizenötéves suhanc, végzi a csíkszeredai gazdásziskolát. Megúnja, hazaszökik, boldog, ha a birkanyáj után csavaroghat a dombok zöldjén, pásztorkodva, mint *Giotto*, *Segantini* vagy *Millet*. Újra iskolába küldik, *Kolozsvárott* tanítói oklevelet szerez; innen küldözget rajzokat a *Vasárnapi Ujságnak*. Két évig *Homok-megy* pusztán tanítóskodik. Egyszer valamelyik rajzát meglátja *Keleti Gusztáv*; felhívja *Pestre* a mintarajziskolába. Nagy István hazamegy, összeség az özvegy édesanyjával. A család ellenzi.

Megkérdeztük a művészt, hogy került mégis *Pestre*, *Münchenbe*, *Párisba*, *Rómába*, hogy győzte a temérdek költséget, az élet gondjait,

a tanulás anyagi terheit? Maecenása akadt, állam vagy a társadalom pártfogolta?

Nagy Pista legyint a kezével.

— Protektor, maecenás? Nem volt nekem soha senkim. Nehány embernek tetszett, amit rajzoltam. Münchenben *Herterich*, *Lenbach*, itthon *Lyka* Károly biztatott, hogy csak rajzoljak; ne sajnáljam a szentet, meg a krétát és örökké jósolgatták a nagy jövőt; de maecenás? Azaz, hogy igen, volt ám nekem maecenásom is. Egyetlen egy, kezdettől fogva máig, minden bajon, gondon, jón, rosszon keresztül, közelről, távolról, akkor is, amikor a kötényébe kapaszkodtam és akkor is, amikor Párisban a *Grand Café*-ban ellumpoltam a pénzemet, vagy a *Forum Romanum* szikrázó fehér kövei között egy osteriában busultam elkövetett bűneim fölött. Egy asszony. Székely. Özvegy Nagy Antalné, Sándor Mária nevű. Az küldött pénzt, jó erős, fehér vászoninget, egy-egy pár cipőt és a felém kinyújtott karja elért ám utaimon a *Quartier Latin*-ba, Rómába, a *Quarnero part-jaira* és a *Gyilkos-tó* körül zúgó rengetegbe is . . . Nem is szerettem soha más asszonyt s ami kevés női portrém van, az majd mind őt ábrázolja.

És megmutat húsz-harminc szénrajzot, pasztelt, mindegyiken ugyanaz a jóságos komoly arc, az az erős, csontos, daliás magyar termet, állva, ülve, prêmes bundában, vékony festett kartonban, kendősen, komolyan elgondolkozva, imakönyvvel vagy kézimunkán babrálva, mintha bronzból volna öntve, erősen, rendíthetetlenül, tiszta, szent, szerelmes aggódással nézve a messzeségbe, ahol most Pista bolyong . . . Özvegyné Nagy Antalné, Sándor Mária asszony, a művész édesanyja.

— Az édesanyám volt az egyetlen pártfogóm. Két testvérem, mostoha apám, egész rokonságom neheztelt rám és hasznavehetetlen, ingyenélő naplopónak tartott, hogy csak örökké rajzolgatok, ahelyett, hogy rendbe szedném a kis birtokunkat. Az édesanyám mellém szegődött. Felvette a családdal a harcot. Később ő verekedett helyettem és értem az igazi, nagy ellenséggel is: a külföldi barangolások, a megélhetés, a háború és egész kóbor életem minden keserves gondjaival.

— Anyyira szereti a művészetet?

Nagy István felszegi a fejét, mosolygósan és ravaszul pislog apró, gyermekded szemével.

— Engem szeret nagyon, nem a művészetet.  
*Még most is örökké azon spekulál szegényke,  
hogy mit küldjön nekem karácsonyra ajándé-*  
*kul.*

. . . Az embernek eszébe jut sok nagy mű-  
vész neve, akik életük őszén, dicsőségük tetején,  
vagy kiábrándultságuk mélyén újra az édes-  
anyjuk kötényébe szeretnének kapaszkodni.  
*Mereskowszky írja Leonardo da Vinciről: . . .*  
Minden későbbi magános, városról-városra,  
országról-országra való utazása közben aggo-  
dalmasan ügyelt arra, hogy azt a szegényes,  
inges és harisnyás csomagot magával vigye,  
amelyet 1493-ban édesanyja, *Katarina*, hozott  
neki ajándékul *Milánóba*.

A magyar művészettörténet jegyezze fel a  
székely öregasszony nevét: *Nagy Antalné,  
Sándor Mária, a legegényebb, legzseniálisabb  
magyar grafikus édesanyja*. Most hetvennégy  
esztendő. Pista külön kis házat építtetett neki,  
ősei, gyermekei és unokái földjén, Csík-Mind-  
szenten, lombos fák árnyékában, kétszobásat,  
amely előtt kis kertben bazsarózsa- és jázmin-  
bokor illatozik; az ablakon át látszik a székely  
öregasszony nemes, szép profilja, könnyesen  
elnez az imakönyve fölött és gondolkodik.

Örökké azon töri a fejét, hogy mit küldjön kis unokáinak meg a leggyermekőbb gyermekének, Pistának, karácsonyra.

\*

*Budapesten* csak valami két esztendő-t tanult a mintarajziskolában. Beszedte az összes elméleti tudományokat s erős, kerek székely koponyájába, minden belefért, ami művészettörténet, stílusok, rajztechnika, geometria körül érdekelte. Mindennek a lényegét. De nem lett belőle teoretizáló, szónokló, spekulációkban elernyedő elméleti művész; az egyetlen ravaszság benne — vagy a mesterségében való biztonság tudatossága, az igénytelenség és egyszerűség gögje talán? — hogy sok mély és magába sajátított tudását gondosan eltitkolja. Képeit sohasem magyarázza, csak festi. A többit rábízza a művészettörténelemre. De ha véletlenül kibuggyan belőle egy-egy kritikai megjegyzés, összehasonlítás, idézet vagy elméleti vélemény, akkor elálmélkodik, aki meghallotta.

Megtanulta, amiben tanárai többet tudtak, mint ő. De látni, megérezni, rajzolni szénnel, ceruzával és színes krétával, ebben senkitől sem kért soha útbaigazítást.

Mikor *Münchenben Herterich* professzor meg látta a rajzait, összecsapta a kezét.

— Hát ilyen ember is van a magyarok között?

És attól a naptól fogva ő volt a mester büszkesége. Folyton Nagy István állványa körül keringett, nézte a készülő rajzát, figyelte a technikáját, gyönyörködött benne és órák hosszat magyarázott neki. Nagy István csak zavartan bólogatott. Hónapok mulva sült ki, hogy egyetlen szót sem értett a német magyarázatból. De a rajzai azért napról-napra tökéletesedtek, tanár és tanítvány nem is tudtak soha tolmács nélkül egymással beszélni, csak a lelkük villamos vezetéke által érintkeztek.

*Herterich* egy ízben elküldötte *Lenbach*hoz, hogy előtte is elbüszkélkedhessék a legtehetségesebb tanítványával. Tolmácsul egy derék magyar, *Vidder Félix*, szegődött melléje, később is mentora, hűséges kalauza Nagy Istvánnak, aki elkísérte őt minden külföldi útján, elhelyezte az idegenben, módba tette, örködött felette, bámulta, szerette és ráncba szedte, ha nagyon rakoncátlankodott.

*Lenbach* odavolt az elragadtatástól. Összeturkálta egész műtermét, felszaladt a padlásra,

öreg, porlepte rajzlapokat szedegetett elő, kitergette Nagy István elé és lelkesen mutogatta neki legintimebb művészi titkait.

— Csak ilyen ember értheti meg ezeket — magyarázta a tolmácsnak — s talán neki is hasznára válik, ha belepillant ezekbe a stúdiumokba.

Ki tudja, e pillanatban melyikük bámulta jobban a másikat: *Lenbach* vagy Nagy István?

Ötször volt *Münchenben*, mindig csak néhány hónapig bírta ki az akadémia légkörét. Egyszer csak vágya támadt a párisi *Julian*-iskola után. *Vidder* Félix vállalta most is az útimarsall szerepét és — maga is szegény és törekvő művészember — elvitte Nagy Istvánt Párisba.

\*

*Párisban* nyolc hónapot töltött 1900-ban, abban az esztendőben, amikor a nagy nemzetközi képzőművészeti kiállítást rendezték, ott volt a megnyitáson is, azon a napon, amelyiken *Munkácsy* Mihály meghalt. Megnézte a modern óriásokat, *Toulouse-Lautrec*, *Degas*, *Signac*, *Liebermann*, *Slevogt* képeit, mint ahogy előbb a művészettörténet nagy klasszikusainak remekeit bámulta nap-nap után a *Louvre*-ban és a »tegnap« mesterművei előtt ácsorgott sokat

a *Luxembourg*-ban. Saját bevallása szerint párisi tartózkodása alatt egyetlen eleven művészszel nem ismerkedett meg. Fent lakott a *Mont-Martre* egy ósdi, viharvert, bús *Hôtel*-jének ötödik emeleti szobájában. Innen mindennap beballagott a *Grand Café*-ba, hogy a *Budapesti Hírlap*ot elolvashassa. *Grand Café*, *Louvre*, *Luxembourg* és egy kis olcsó *restaurant*, mindennap ugyanaz a program, ugyanaz a *menu*, ugyanaz a *pincér*, itt is úgy élt Nagy István, mint később a *Gyilkos-tó* partján, a csíki erdőrengeteg mélyén zakatoló fűrésztelep közelében. Az ő fejét sem *Páris*, sem a *Békási*-szoros szakadékai nem szédítették meg, az életét nem tették sem boldogabbá, sem színesebbé. Sem *Páris*, sem a *Gyilkos-tó* ki-gőzölgése nem ejtette extázisba, el sem tudta tikkasztani, itt is, ott is hűséges maradt a maga ősi ösztöneiből kisarjadt szent mesterségéhez. Itt is, ott is ledobált a lelkéről minden felesleget, ott megértette *Cézanne*-t, *Gauguin*-t, *Rembrandt*-ot, *Giotto*-t, belehelte, a véredényeibe szívta őket, mint az *oxygént* és *láng*ra gyulladt tőlük, de csak azért, hogy így, lobogó lélekkel, megfutamodják *Párisból* és meg sem állva — csak egy pillanatra *Csík-Mindszenten*

édesanyját köszönteni — elszaladjon, messze-  
messze, egészen a *Gyilkos-tóig* . . . útközben  
talán a *Trattato della Pittura* szavait ismételt-  
getve magában: mennyi erőt pocskolnak el  
azok a művészek, kik az emberkéz alkotásait  
tanulmányozzák, s nem a természetet, az ösz-  
szes mesterek tanítóját. Mert jegyezd meg  
magadnak művész: a te erőd az egyedüllét.

— Hej, a Gyilkos-tó — mesélte Nagy István  
— huszonöt kilométer távolságra van a leg-  
közelebbi emberlakta tanyától, a csíkszent-  
miklósi góbé keresztet vet magára, ha a harminc-  
fokos hidegekre, az eszeveszett hófúvásokra,  
a Békási-szoroson végignyargalászó orkánra  
gondol, amely borzasztó markával úgy tépi a  
hegyszakadékokból a fenyőt, mint a kanász-  
gyerek a hóvirágot . . . ez szép kis kontraszt  
volt a Grand Café után. Útkaparóknak, med-  
véknek, a fűrésztelep öreg zsidó kantinosának  
és a havasok fölött keringő saskeselyűknek az  
életét éltem. Naponta fél kiló kenyér és egy  
liter tej volt a táplálékom, ócska pakkoló-  
papiros, fehér és fekete kréta volt a podgyás-  
szom, de soha életemben nem dolgoztam  
annyit.

— Hogy többet-e? Ezerötszáz rajzot. Párisban nem is dolgoztam semmit. Dolgozni csak itthon tudok. Párisban, Münchenben, Rómában — itt 1902-ben voltam, szintén nyolc hónapon át — sőt még Pesten is csak pihenni, nézegetni, újságot olvasni, billiárdozni és kvaterkázni szoktam. De azért kicsit mindig vissza-visszakiváncosom a nagyvilágba.

— Az emberek közé?

— Nem az ő kedvükért. Inkább, hogy megpihenjek. Mindig agyoncsigázva jutok fel. Itt csak nyögni szoktam. *Meg haladni.* Mert hogy többet haladok ám akkor, ha nem dolgozom! Mindig olyankor fejlődik bennem a festő. Sokszor hónapokig lopom a napot. S aztán magam is elbámulok: hogy ezalatt mennyit haladtam a mesterségemben!

Megértettem. Ez a szemlélődés, a reorganizált lélek gyönyörű kitavaszkodása.

\*

Egy ízben Lyka Károlylyal, a művészi főiskola rektorával beszélgettem Nagy István piketúrájáról. Lyka, aki elsőnek látta meg a művész monumentális értékeit, így jellemezte őt:

— Minden egyes munkáján ott látjuk őt, amint lelke egész erejével és szíve minden érzé-

sével magához ragadja azt a csodát, amit a látóhatáron belül eléje rakosgat a természet, az élet. Így néz bele emberek szemébe, akiknek ezer ráncsal borította ábrázatát a gond, vagy akikre rányilallik a verőfény, vagy akiknél az alkonyat aranya sajog. Alig láttam képein cselekvő embereket, vagy éppen históriákat, a föld kemény hátán gubbaszt a sorsok hordozója, végzetek terheltje, az ember, — gyerek, asszony, öreg földettúró. Lehetne ezt odapingálni az utolsó pitykéig, a századik ráncig, a hímzés öltéséig s kapnánk egy etnográfiai felvételt. Ilyen lelketlen robotra Nagy István alig volna kapható. Ahogy ő nézi az embert, ahogy ő érzi az életet, ott a föld népe messze fölője magasul a látéletnek. Olyasfajta hangulat fogja el azt, aki ezekbe a képekbe elmerül, amit a szó jobbik értelmében ünneplésnek mondanék. Egyenes korrespondencia az élet megfejthetetlen, titokzatos varázsa és a magunk benső világa között. Ez igazán nem profán művészet. Ennek szabad rövid beszédűnek, összemarkolónak, göröngyösnek, odavágottnak lennie. Szabad nélkülöznie sallangot, kimértséget, geometriai rendet, kompozíció-ritmust, bájt, kecsességet.

Hogy mennyire igaza van Lykának, semmi sem bizonyítja jobban, mint a művész példátlan idegenkedése a — közönségtől. Nagy István évek hosszú során át egyetlen egyszer sem akart kiállításba képet küldeni. Nem is úgy születtek meg azok a képek, hogy az alkotójuk félszemmel a műkereskedőre, macenásra vagy a vásárló közönségre kacintgatott.

Ő maga mondja el egyik kis remekművének történetét.

— *Félegyháza és Kecskemét között készült.* Olyan vihar volt, hogy a fák a földig hajoltak kínjukban. A földön ültem; mindúntalan betemetett a homok. Forró volt, pörkölő, szárgululó, mint a Számum. Égett a torkom, a szemem tele homokkal. És a kép nem volt jó. Nem tetszett. Ott búsultam a földön; dühbe jöttem. Káromkodtam. Nem akar sikerülni. Arra jött egy kanászgyerek.

— Van erre felé valami csárda?

— Egy félórára.

— Elvezetsz?

— El én!

— Félholtan értünk el odáig. Megittam egy liter bort. Megvigasztalódtam. A vihar elült.

Gyerünk ki a pusztára. Újra erős és reménykedő lettem. Most azért haragudtam magamra, hogy előbb olyan kicsinyhitű voltam. Most akadjon a szemem elé valami kedvemre való motívum! *Az Isten irgalmazzon neki!*

Úgy beszélt a motívumról, mint valami ősi ellenfélről. Mint *Herakles a naemeai oroszlánról*, akit meg kell fogni, legyűrni, darabokra szaggatni, az Isten irgalmazzon neki.

— Hát ahogy megyek, látom ám ott a letört, agyontépázott fákat . . . hej, leülök ám egy fa alá . . . így készült ni, ez a kép,

Az bizonyos, hogy egyetlen képe sem készült műteremben, sőt még emlékezet után sem szeret dolgozni, mintha szüksége volna arra, hogy beleolvadjon és valósággal benne szenvedjen a motívumaiban: a *kecskeméti Szaharában*, a zöld pázsitos, enyhe *somogyi domb* oldal satnya bokraiban, a *szentesi cigánynegyed* bánatos kis vityillóiban, egy megszaggatott, öreg, árva, útszéli gyertyánfában, amely mögött ibolyakék fénynyalábok között merül el a nap. Többet mondunk, *műterme sincs neki*. Sőt, valljuk be őszintén, lakása sincs Nagy Istvának s nem is gondol állandó letelepedésre, ha csak nem, majd egyszer, Isten rendelése

szerint valahol Csík-Mindszenten, az imádott székelý öregasszony mellett.

Aki mindig egyedül van, az mindenütt ott hon van. Nagy István sohasem tudja, hogy mához három hónapra hol hajtja le éjjeli nyugodalomra a fejét. Nagyvárosi hotel, kurta korcsma két országút keresztezódésénél, egy falusi plebános, vagy szerzetes-zárda barátságos vendégszobája, — mindenütt akad valami kis fészek, ahol egy igénytelen, de gavalléros, puritán, de páratlanul érdekes, mindig jókedvű, őszbecsavarodott, iruló-piruló fiatal urat megbecsülnek, becézgetnek és komoly, nagyszabású művészetében respektálnak. Így bántak vele még a háborúban is, amelyben a fegyver nélkül való segédszolgálaton kezdve a hadnagyságig vitte, egy csomó vitézségi érmet kapott az olasz, a galíciai és az erdélyi frontokon, — de erre az epizódra Nagy István életében több szót nem érdemes vesztegetni. Ő ezt is mosolyogva élte át és ebben is csak a motivumok ezreit látta, mint a Gyilkostónál a zúgó szél, tomboló orkán és a cikázó villámok égi háborújában.

— Asiatónál a pergőtűz alatt két baka a hátam mögött örökké hegyezte a ceruzát, még

sem tudtam befejezni megkezdett vázlatomat — panaszkodik őszinte boszankodással s egyéb keserűség nem is maradt benne még a háborúval, pergőtűzzel és az ellenséggel szemben sem.

Nagy István legboldogabb ember mindazok közül, akik túléltek a világháborút.

A jövődre nézve tervei nincsenek. Járja tovább árnyékos útjait a szent egyedülvalóságnak, amely újságnak, könyvnek, asszonynak, képnek, muzsikának, fényűzésnek, ellenségnek és jóbarátnak, dicséretnek és gáncsnak híjján magában hordja a szemlélődés és alkotás szabadságát. Csak egy vágya van még.

— Az ősszel, ha Isten mindkettőnket éltet, még meg szeretném látogatni édesanyámat — mondta legutóbb ellágyulva, sóvár szemmel tekintve bele a messzeségbe.

Aztán fogta könnyű kis táskáját és elindult a pályaudvar felé. Kiadta a rendeletet, hogy súlyosabb podgyászát, festékjeit, fehér, fekete és színes krétáit küldjék utána a zirci apátságba. Most már sugárzott az arca, mert azokra a motívumokra gondolt, amelyeknek fehér és fekete tónusaiba nemsokára beleheli magát az ő halhatatlan művészelke.

II.  
A MŰVÉSZ





A művész anyja



Milyen lehet az ilyen ember művészete ?

Aki nagy tömegben látja Nagy István képeit, mindenekelőtt konstatálni fogja, hogy az az arc, az a modell, a természetnek az a szelete, amely a keze alól kikerül, elsősorban ép úgy elveszti minden helyi vagy alkalmi feleslegét, mint ahogy a művész egyénisége, testi és lelki élete elvesztette. Az ő képei az ábrázolt dolgok legbensőbb lényegét adják. Ezért néha egyeseken megdöbbentő mélységekből szakad fel a Nagy István fehér és fekete színszimfóniája. Ezért néha egészen egzotikumnak tűnik föl: mintha a természet is ledobálta volna magáról a ruháját és aktot állna a művésznek. Nagy István szeme a tájat, a havasokat, a pusztaságot, a forró homokot, a fákat, a bokrokat is lemezteleníti, sőt majdnem átvilágítja, mint egy röntgensugárral: a természetnek az anatómiáját lehet a képeiről tanulmányozni. Landschaftjaiban ő valóban újra teremti a természetet s abba a saját halhatatlan lelkét leheli

bele. Nála, mint a legnagyobb impresszionista íróknál, az emberi lélek, valamint a test mozdulatlan, de az anyag él, lélegzik, búsul vagy örül, lelkes állattá finomul, szemünk előtt lép drámai akcióba és panaszkodik vagy ujjong valami egyetemes ősemberi jajgatással, amit megértett volna *Homeros* vagy *Buddha* és amit megért most a párisi nagyvilági dáma vagy a *Sumatra* szigetek vadembere is. Ezért van az, hogy a legtöbb képe tropikusan buja, egzotikusan mély, egyetemes tájkép a föld legmélyebb intimitásairól, szüzsies, tiszta, őszinte és primitív és mégis kábítóan gazdag, virtuóz és szinte szexuálisan izgató. Ezért juttatja az ember eszébe *Gauguin*t, vagy *Max Fleischer* jávai tájképeit, habár a technikájában konzervatív és klasszikus. Nagy István egyáltalán a legharsogóbb bizonyíték arra, hogy a művészi szem ismeri a mestersége határait. Neki nincs szüksége forradalmi újításokra, ő nem úttörő, nem iskolaalapító, nem stiluskereső, nem dekadens, nem programfestő; ő az a szent mesterember, aki a klasszicitás keretein belül lesz összehasonlíthatatlan és egyéni. Amint hogy a lángész minden kosztümben lángész, sőt az még meztelenül is. *Beethoven* nem volt

zenei forradalmár, de *Beethoven* volt; *Rembrandt* sem újított, csak remekműveket alkotott. Nagy István is közönyösen nézi az »izmusok« harcát: ő megelégszik a feketével és fehérrel, a folttal és vonallal és ki tud fejezni ezekkel mindent.

Hogyan? Milyen technikával? Erre is *Lyka* Károly adta meg nekem az analizáló feleletet:

— Ezernyi *szénrajzát* láttam. Valamennyin vastag és kemény a duktus. Mintha valaki toll helyett az ujját mártaná a tintába s úgy írna. No itt ne várjunk kaligráfiát. Nem is kapunk. Keményen rászántja tömondatait a papirosra, s amint a vonal ott ül vastag-feketén a maga helyén: abban benn van a tétovázás hiánya, az eltökéltség. Aki valaha szénnel rajzolt, jól tudja, hogy ez az engedelmes szerszám milyen könnyen kínál illanó, lehelletes, gyöngéd tónusokat. Csak az ujjunkkal kell egy kicsinység megsímogatni s kész a legfinomabb pianisszimó. Ámde nem a puha ujj, hanem nyilván inkább a kemény marok a Nagy István faragatlan széndarabjának az irányítója. Már most, hogy valaki tollkéssel farag fogvájót, vagy inkább bárdal hasít gerendát: mégis csak kétféle dolog.

— Ez az ember nem utánoz senkit. Sem technikában, sem előadásban, sem a dolgok meglátásában, sem abban, hogy mit érdemes megfesteni, mit nem, sem a képszerűség elgondolásában, sem a művészetről való koncepció dolgában. Ezek fontos negativumok, de értékessé csak a vérbeli tehetség kezén válnak. Mert ezek révén képes egyéniségét hiány nélkül adni. Valamely közönséges piktorika esetében hamar kiderülne a belső szegénység és üresség: éppen ezért ragaszkodik a kicsiny piktor oly görcsösen valamely irányhoz, dogmához, stilushoz, amit kívülről kapott: idegen frakkot vesz fel, hogy szalonképessé váljék s a társaságban közhelyeket ismétel, nehogy az első »eredeti« mondat elárulja odanemvalóságát. Ilyenekből áll a tömeg, az a bizonyos Ibsen-féle »kompakt majoritás«. Tőlük egészen elkülönödik Nagy István.

— Másik ilyen szaporán használt szerszáma a *pasztell*. De az a fajta, amely inkább kő, mint kréta. Míg a legtöbb festő elínyeskedik a pasztellek pihekönnyű hímporával: Nagy István az ő vastag, kemény festékrúdjaival szinte belevési a papirosba a vonalait. Mert itt is a vonal, a csuklóból papirra vésett vonal

a döntő, nem a tónus határtalan felhőjárása. A kiállításokon gyakran úgy hatottak rám régi s új pasztellképek, mintha az ábrázolt természet színes lisztet volna behintve. Nagy István kivetette ezt a feminin omlósságot s kiaknázza köztulajdonságát: az erőt.

— És hogy bánik a szerszámaival?

— Azt külön érdemes tanulmányozni — folytatta *Lyka* — itt is a negatívum az, ami a legelső örömet okozza az embernek: a kitartatlanság hiánya. Nincs szörnyűbb a lecke-felmondó festőnél és nincs sivárabb, mint amikor a képen Múza helyett kalkulust fedezünk föl, ihlet helyett pedig egy tanár profilja sugárzik ránk. Nagy Istvánnak — a mainak — nincs tanára és nincs iskolája. Ennélfogva szabálytalannak fogják őt minősíteni azok, akik a versnek nem a lelkét, de a lábát érik fel. Oly alacsony dolgok, mint virtuóztatás, fortély, fordulatosság, hatáskeresés hiányzanak az ő előadásából. Naivnak azonban nem mondható, hisz minden vonásán rajta van a biztos akarat. Ez az ember nem keres a művészetben játékosságot, csínt, kellemet, szórakoztató arabszket. Talán ezért juttatta eszembe sok tájképe *Arany János* fukarszavú, de hatalmas

beszédű tájait. A puszta geológiai magányát egyetlen alföldi rajzoló sem tudta oly lapidárisan megragadni, mint ez a hegyek szurdo-  
kaiból idepottyant székely.

Lyka Károly ezzel a művészi megértés korlátlan és egyetemes készségét konstatálta Nagy Istvánban. A mozdulatlan ember, aki csak szenved a természet gyűlölködő vagy szerelmes játékait: ez a Nagy István embere. A nagy zsarnok, az ezerszínű csoda, az aktív szépség, a titokzatos arkangyal: ez a természet. Ő maga az arkangyallal birkózó Jákob s a viaskodás végkimerülésbe olvadó gyönyörűsége: ez a Nagy István művészete.

# KÉPEK





Anyóka





Ősz





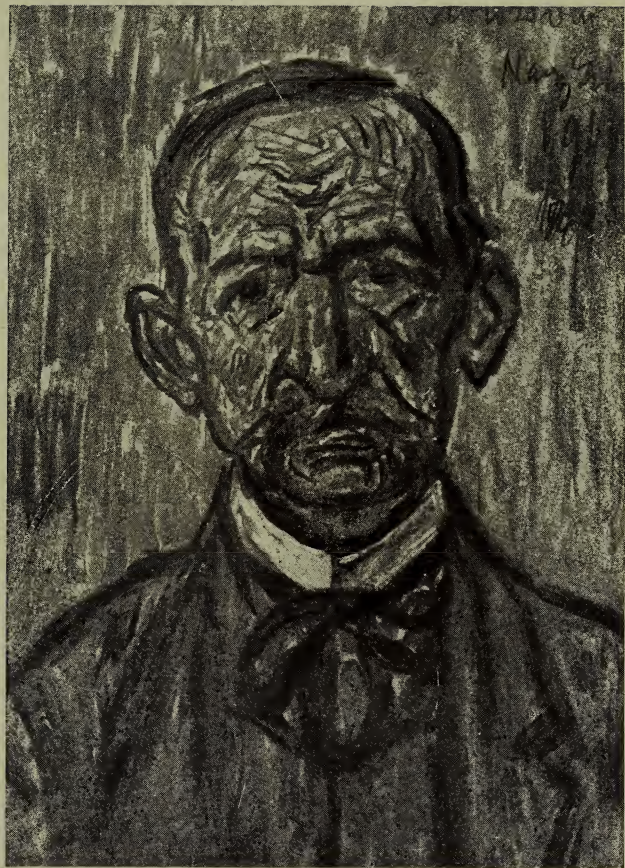
Tanulmányfej



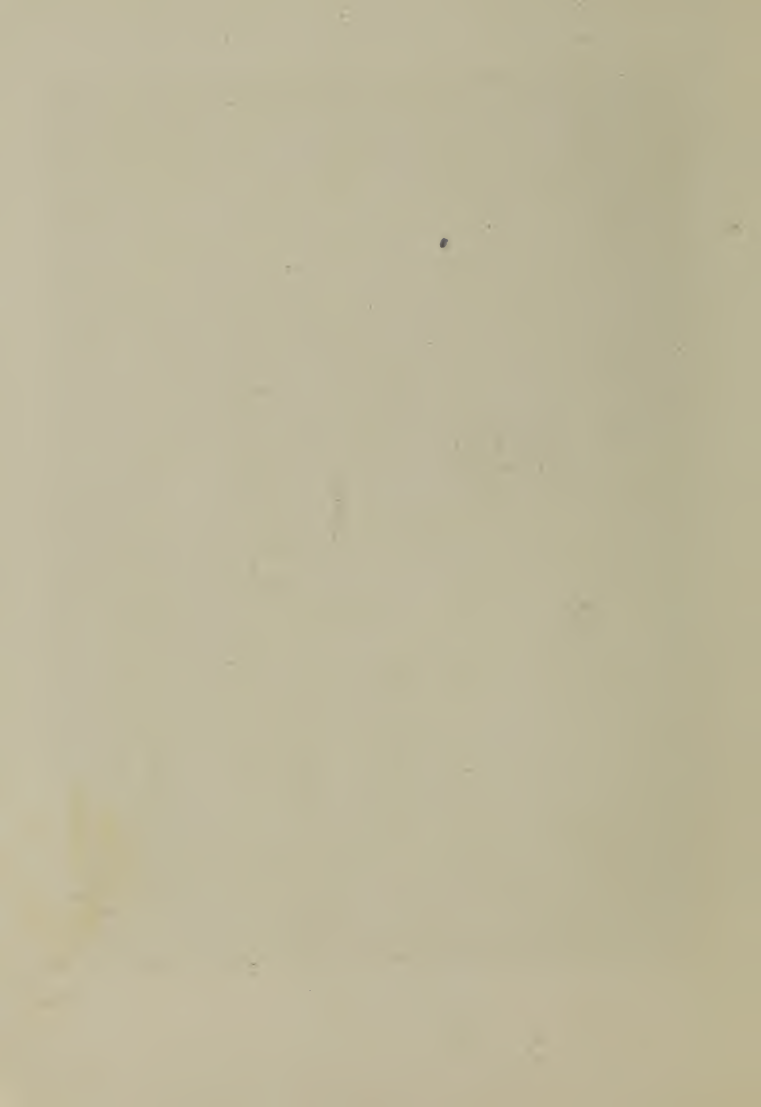


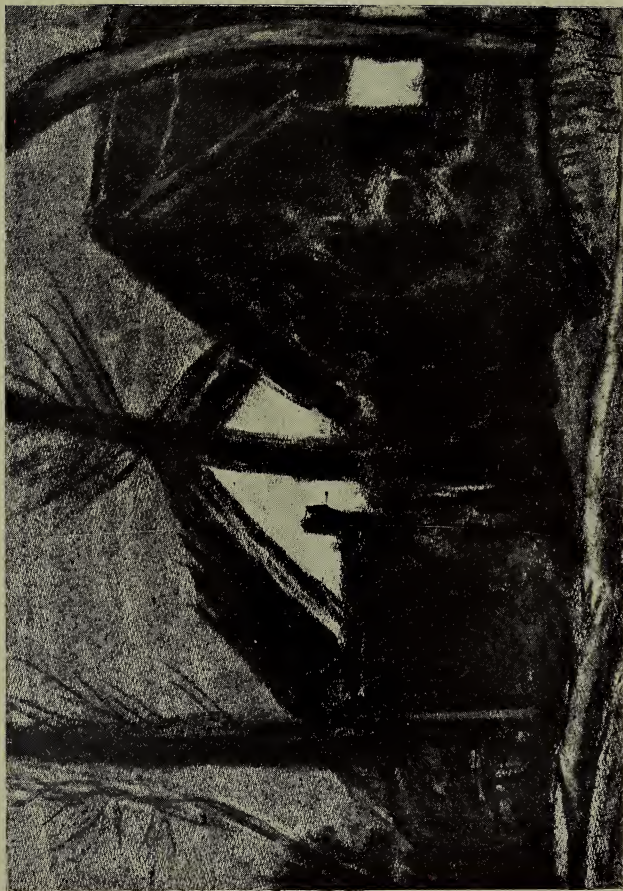
Téli táj





Tanulmányfej





Falu vége





Falusi utca





Felhók





Felvonuló vihar





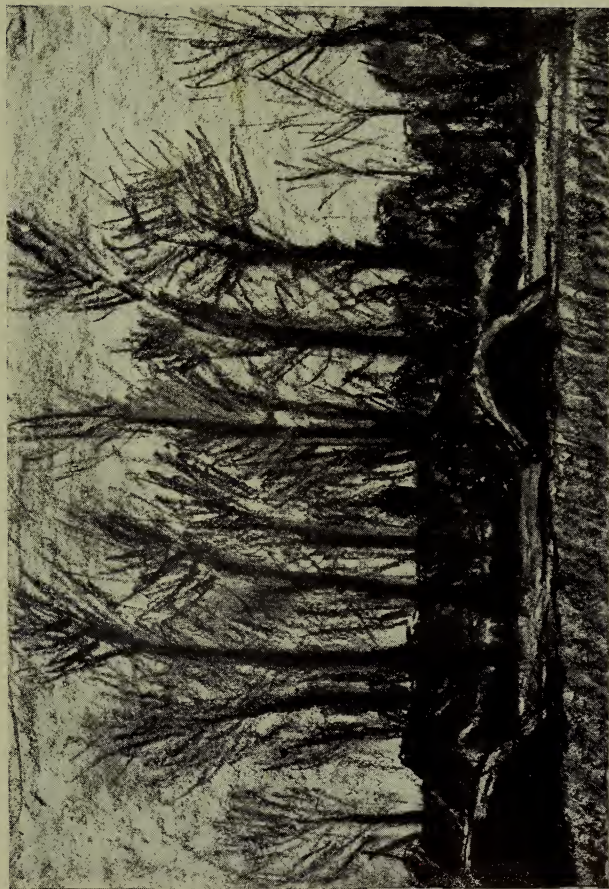
Tanulmányfej





Gémes kut





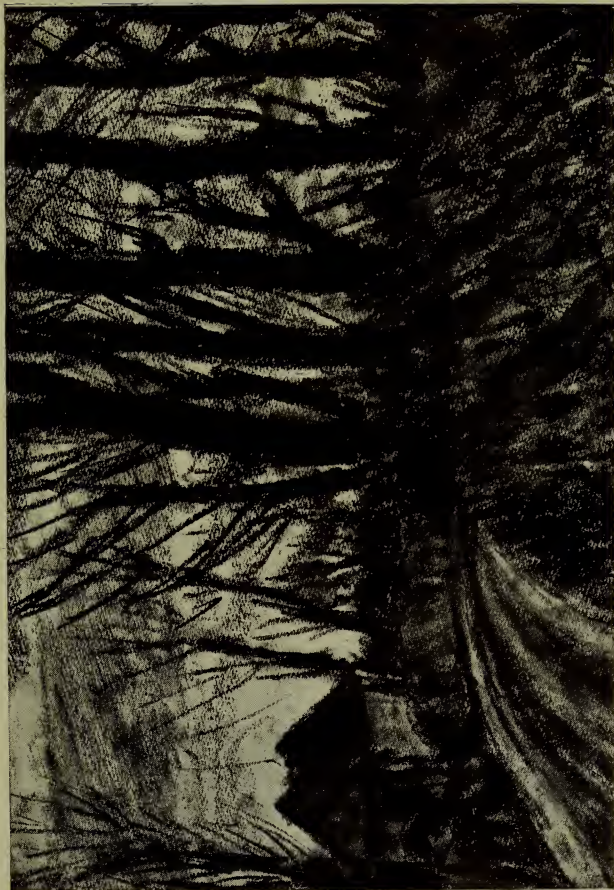
Tanya





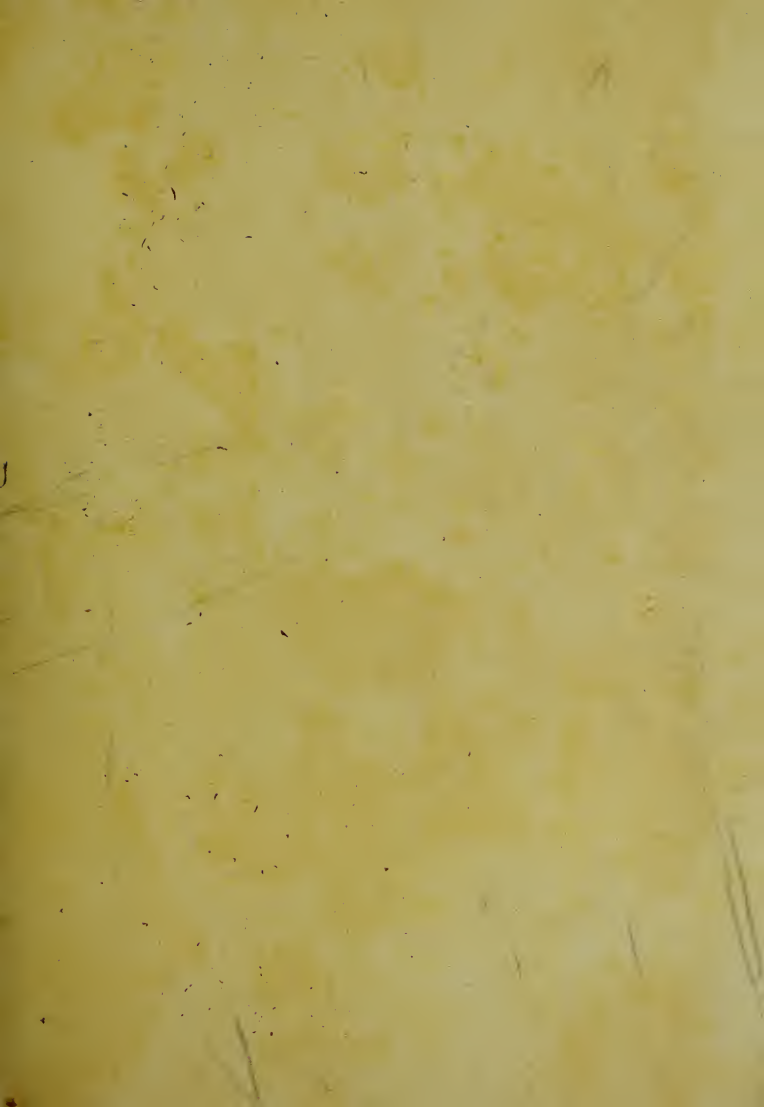
Kazal





Erdő széle









70

SW

6950